

Pasaulio lietuvių bendruomenės įkūrimas, veikla ir ateities perspektyvos

Prieš 65 metus Niujorke lietuvių pabėgėlių (dipukų) įvairiose šalyse įsteigtų bendruomenių deleguoti atstovai paskelbė, kad oficialiai yra įkurta Pasaulio lietuvių bendruomenė (toliau - PLB), kuri turėjo jungti po pasaulį išsibarsčiusius lietuvius, saugoti lietuvybę ir tautinę kultūrą, remti Lietuvos nepriklausomybę, kovoti už ją ir koordinuoti visų lietuvių veikimą. Vienas iš svarbiausių PLB tikslų - kiek įmanoma apsisaugoti nuo nutautėjimo, išlikti lietuviais. PLB vaidmuo šiandieną nė kiek ne mažesnis nei tuo metu, kai ji kūrėsi, kai Lietuva buvo svetimųjų aneksuota. Lietuvių emigrantų ketvirtoji didžioji banga nuo 1990 metų parodė PLB gyvybingumą ir reikalingumą. Dar kartą tikslinga atsigręžti į PLB atsiradimą ir jos siekius.

dr. Juozas SKIRIUS, VDU profesorius, Lietuvių išėivijos instituto vyr. mokslo darbuotojas ir LNMMB mokslo tyrėjas

PASAULIOLIETUVIS.LT

Pasaulio lietuvių telkimo pradžia

Pirmiausia būtina pabrėžti, kad *Pasaulio lietuvių bendruomenės* idėja nebuvo nauja. Ji gimė dar nepriklausomoje Lietuvoje (1918-1940), trečiojo dešimtmečio pabaigoje, kai dėl kilusios ekonominės depresijos (1929-1932) Pietų Amerikos lietuvių išėivijos, antros pagal dydį po JAV lietuvių, pagalbos šauksmai pasiekė Lietuvą. Pietų Amerikos lietuviai, kurių ekonominės gyvenimo sąlygos buvo žymiai

sunkesnės nei JAV lietuvių, patys jau prašė paramos. Į tai buvo sureaguota Lietuvoje.

Lietuvos priešakinės inteligentijos dalis (tokios asmenybės kaip advokatas Rapolas Skipitis, Kazys Kasakaitis, signataras prof. Mykolas Biržiška, Ona Kairiūkštienė, Petras Ruseckas ir kt.) ėmėsi iniciatyvos organizuoti ***Draugiją užsienio lietuviams remti*** (toliau - DULR) ir 1932 m. vasario 7 d. Kaune įvyko jos steigiamasis susirinkimas. Tikslas - palaikyti ryšius su išeivija, kad ji neatitrūktų nuo tautos kamieno. Įkurta organizacija padėjo išeiviams steigti lietuviškas mokyklas, parūpino joms mokytojų, lietuviškų knygų; rėmė jų spaudą, organizacijas, parapijas; padėjo plėtojant scenos meną. Draugija stengėsi palaikyti tautinę sąmonę, kvietė išeivių ekskursijas į Lietuvą, jas globojo, parūpino stipendijas išeivių jaunimui studijuoti VDU. Prezidentas Antanas Smetona rėmė tuos ryšius, pabrėždamas, kad už Lietuvos sienos gyvena trečdalis mūsų tautiečių. 1927-1940 metais Lietuvos ryšiai su lietuvių išeivija nuolat stiprėjo. Įdomiausia tai, kad jau Lietuva rėmė išeiviją daugiau nei pati iš jos gavo^[1]. Tai buvo savotiška padėka už išeivijos paramą kuriantis Vasario 16 dienos Lietuvai.

1935 m. DULR organizavo pirmą *Pasaulio lietuvių kongresą*, kuris ir turėjo suartinti viso pasaulio lietuvius su Lietuva. Į Kongresą atvyko 8 valstybių (Anglijos, Argentinos, Brazilijos, JAV, Kanados, Latvijos, Prancūzijos ir Urugvajaus) lietuvių atstovai. Kongreso metu buvo įsteigta *Pasaulio lietuvių sąjunga*, turėjusi tikslą „jungti viso pasaulio lietuvius tautinės kultūros ir ekonominiais reikalais“. O štai 1937 m. lapkričio 15 d. išėjo žurnalo *Pasaulio lietuvis* pirmas numeris, kuriame buvo paskelbtas Sąjungos veiklos planas palaikyti ryšiams su išeivija^[2]. Tačiau dėl tarptautinės įtampos Europoje, karo ir sovietinės okupacijos Sąjunga ryškesnės veiklos išplėtoti nespėjo.

Pasaulio lietuvių bendruomenės pagrindų rengimas 1947-1949 m.

Mintis telkti lietuvius vėl iškyla Antrojo pasaulinio karo pabaigoje tarp lietuvių pabėgėlių į Vakarų Europą ir ypač tarp *Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto* (toliau - VLIK) vadovų. Visų pirma tie mūsų pabėgėliai buvo politinė emigracija, kurioje dominavo intelektualūs Lietuvos visuomenės sluoksniai, užėmę gana aukštus postus: menininkai, dvasininkai, mokslininkai, karininkai, medikai, valstybės tarnautojai ir t. t. Vien iš VDU pasitraukė apie 50% mokslinio ir pedagoginio personalo. Pasitraukę nuo bolševikinio teroro, lietuviai Vakarų Europoje ir ypač Vokietijoje pradėjo organizuotis. VLIK parengė organizacijos

Lietuvių tremtinių bendruomenė (toliau - LTB) konstitucija, kurią 1946 m. birželio 4 d. priėmė tremtinių atstovai suvažiavime Hanau mieste Vokietijoje. Naujai organizacijai buvo išskirti uždaviniai: išlaikyti pajėgią tremtyje esančią tautos dalį; saugoti gerą lietuvių vardą; rūpintis švietimo, kultūros ir socialiniais reikalais; padėti tremtiniam prisitaikyti prie naujų gyvenimo sąlygų (pagal savo profesijas ir specialybes); ugdyti tautinį solidarumą, demokratinę sąmonę ir meilę darbui. Tai buvo visiems lietuviams priimtini principai, vėliau sugulę į rengiamus PLB dokumentus. Taigi, LTB jungė visus lietuvius V. Europoje, suorganizavo mokyklas, rėmė ir globojo tautinės kultūros ugdymą[3]. Per trumpą laiką ten buvo sukurta, vaizdžiai tariant, „Mažytė Lietuva“ (žinome, kad buvo „Didžioji Lietuva“, „Mažoji Lietuva“ ir net „Amerikos Lietuva“).

Bet kai 1948-1949 m. vis daugiau lietuvių dipukų apleido Vokietiją bei kitas Vakarų Europos šalis, ir užjūrio kraštuose rado naują prieglobstį, LTB iškilo nauji uždaviniai, būtent - organizuoti planingą gausių tremtinių organizacijų ir įstaigų sumažinimą ar uždarymą. Be to, ir visą pasaulį apimančios lietuvių organizacijos reikalas tuo metu pasidarė ypač aktualus. Tačiau ta problema lietuvių vadovų buvo išvelgta daug anksčiau, tad emigracijos padariniai lietuvių neužklupo visai nepasirengusių. VLIK dar savo 1947 m. gruodžio 19 d. posėdyje priėmė tokį nutarimą: „Prašyti Vykdamosios tarybos paruošti nuostatus organizuotinai pasaulio lietuvių bendruomenei“. Ir 1948 m. spalio 11 d. VLIK priėmė PLB Konstitucijos projektą. Projektas po plataus svarstymo galutinai buvo patvirtintas 1949 m. gegužės 27 d. - Konstitucija tapo naujai gimstančios organizacijos pagrindas. Pagal ją kiekviename pasaulio krašte turėjo kurtis lietuvių bendruomenės su savo valdymo organais: krašto taryba, valdyba, kontrolės komisija, garbės teismu, apylinkėmis ir jų organais. Be to, turėjo būti sukurti ir centriniai organai: PLB Seimas, PLB valdyba ir kt.[4] 1949 m. birželio 14 d. VLIK paskelbė PLB ideologijos pagrindinius principus, pavadintus Lietuvių Charta (13 punktų), kuri nustatė pagrindines direktyvas lietuvybei išlaikyti ir įpareigojo jų laikytis.

Lietuvos nacionalinėje bibliotekoje eksponuojama „Lietuvių charta“. LNB/Vygaudo Juozaičio nuotr.

Anot istoriko Egidijaus Aleksandravičiaus, Charta buvo simbolinė PLB steigties deklaracija[5]. Tą pačią dieną buvo priimta PLB Konstitucija ir Laikinieji PLB santvarkos nuostatai. Juos įgyvendinti pavesta VLIK pirmininkui M. Krupavičiui[6]. Be to, būtina pažymėti, kad PLB Konstitucijos pirmos dalies pirmame punkte pasakyta: „PLB Konstitucija remiasi Lietuvių Charta“ - tai buvo ir yra siekis išlikti pajėgia tauta iševijoje.

Atkreiptinas dėmesys, kad PLB pradėjo kurtis „iš apačios“: pirmiausia kūrėsi kraštų bendruomenės, o paskui susidarė PLB. Jos organizavimo pabaigą ženklina 1958 m. Seimas. Nors istorikė V. Stravinskienė linkusi manyti, kad PLB pradžia reikėtų nukelti į 1949 metus[7], kuomet VLIK paskelbė PLB Konstituciją ir Lietuvių Chartą, kurios padėjo pagrindus PLB susikūrimui.

Prelato Mykolo Krupavičiaus vaidmuo kuriant PLB

Per trejus lemtingus metus, iki 1949 m., pagrindinis PLB kūrimo variklis ir ideologas buvo prelatas M. Krupavičius (1885-1970), VLIK pirmininkas (1945-1955) ir buvęs Lietuvos Respublikos politinis bei visuomenės veikėjas. Jam,

anot istoriko Vinco Bartusevičiaus, „teko pagrindinė našta popieriuje surašytus negyvus paragrafus paversti gyvenimu“[8]. Visų pirma reikėjo populiarinti pačią naujos organizacijos idėją, aiškinti jos svarbą, tikslus ir uždavinius, nurodyti steigimo procedūrą. Šiuo tikslu M. Krupavičius apvažiavo beveik visas lietuvių stovyklas Vakarų Europoje, rašė aplinkraščius dėl organizacinių reikalų, ištvermingai ragino spartinti susijungimo į bendruomenes darbą. Jo biografas Petras Maldeikis prelatą M. Krupavičių vadina PLB kūrėju[9]. O pats M. Krupavičius PLB tėvu laikė VLIK – tik jis jam davęs idėją: „PLB tėvas buvo VLIK‘as. Aš turėjau laimės ir garbės ją į vėžes įstatyti“[10]. Taigi, M. Krupavičiaus vadovaujamas VLIK sukūrė PLB statutą ir Lietuvių Chartą, o pats M. Krupavičius pagal tą statutą sukūrė pačią bendruomenę.

Kaip ją jis įsivaizdavo? Krupavičiui PLB organizacija yra *antipartinė*. Anot jo, kas ateina į bet kurią PLB vadovybę, turi iškilti virš savo partijos reikalų, nes kitaip neišvengiamai PLB bus suskalyta iš vidaus. Jis sakė: „PLB yra šventykla, į kurią uždrausta įeiti su partinėmis maldaknygėmis, nes šioje šventykloje tėra tik viena malda: lietuvybė.“[11] Taigi, bendruomenė sukurta, siekiant išlaikyti lietuvybę. Bendruomenė turi apimti visus išėivius lietuvius. Pats M. Krupavičius aiškino, kad „PLB yra ne draugija, bet tautinė bendruomenė. Į draugija rašosi nariu kas nori. O tautinei bendruomenei priklauso kiekvienas lietuvis, nepaisant, kur jis gimė ir kada gimė, nori būti bendruomenės nariu ar nenori, kalba lietuviškai ar nekalba, naudingas bendruomenei ar žalingas, bendruomenės gėda ar bėda, ką tik šį pasaulį išvydęs ar jau lipa į karstą. <...> ar jis katalikas, ar evangelikas, <...> ar jis dvarininkas, ar ubagas; <...> PLB narys yra kiekvienas žmogus, kieno gyslomis teka lietuviškasis kraujas <...> nors ir nematęs Lietuvos ar nenorįs jos matyti“[12]. M. Krupavičiui bendruomenės pavyzdys, kaip pažymi Petras Maldeikis – tai Lietuvos valsčius ar parapija. Krupavičius daug reikšmės teikė *Lietuvių Chartai*. Jis Chartos principus prilygino cementui, kuris turi sujungti visus pasaulyje pasklidusius lietuvius, tarsi atskiras plytas į vieną patvarų pastatą – lietuvybės tvirtovę. Lietuvių Chartą jis vadino įsipareigojimu kiekvieno lietuvio sąžinei. Tai „lyg kelio rodyklė plačiuose pasaulio keliuose išblaškytiems broliams, rodanti vieninteliai teisingą kryptį į savo senolių, į savo tėvų ir savo pačių tautinį židinį“[13]. Ji skirta visiems lietuviams, lietuviškai šeimai, visoms organizacijoms. Lietuvybei, lietuvių kalbai išlaikyti jis ragino visur, kur tik yra lietuviško jaunimo, steigti lietuviškas mokyklas, platinti lietuviškas knygas, spaudą. Pavojingiausiu lietuvybei dalyku M. Krupavičius laikė mišrias šeimas, prieš kurias turėtų stoti visi veiksniai – ir šeima, ir mokykla, ir spauda, ir bažnyčia, ir tėvai, ir organizacijos.

Kartu, kaip jis pabrėžė, reikia sudaryti galimybes jauniems žmonėms susipažinti, kurti lietuviškas šeimas[14]. Toks jau buvo prelatas M. Krupavičius!

Pasaulio Lietuvių Bendruomenės vėliava

Pirmasis PLB Seimas 1958 m. ir tolimesnė organizacijos veikla

PLB Seimo sušaukimas užsitęsė, nes įvairiuose kraštuose ne vienodai steigėsi bendruomenės. Seimo darbe 1958 m. rugpjūčio 28-31 d. Niujorke dalyvavo 20 bendruomenių, kurios atsiuntė 112 delegatų (simboliškai toks skaičius buvo nustatytas Lietuvos Steigiamojo Seimo 1920 m. garbei, nes ir ten susirinko 112 tautos išrinktų atstovų). Pirmasis Seimas nustatė PLB darbo gaires, struktūrą, išrinko vadovaujamas grandis. Priimta dar anksčiau parengta Konstitucija. Vadovavimo funkcijos pasiskirstė tarp Seimo, Valdybos, Kontrolės komisijos ir Garbės teismo. Buvo suformuota atskira institucija - PLB Kultūros taryba, kaip patariamasis PLB Valdybos organas. Pirmuoju pirmininku buvo išrinktas Jonas Matulionis iš Kanados (vadovavęs Valdybai iki 1961 m.). Deja, PLB netapo visos lietuvių išėivijos organizacija, apimančia visas sritis. Bet PLB tapo viena tarp daugelio didesnių išėivijos organizacijų, tokių kaip Amerikos lietuvių taryba, VLIK, Didžiosios Britanijos lietuvių sąjunga ir pan. Lietuvių filosofas Juozas Girnius, nusakydamas PLB prasmę, taip rašė: „LB prasmė yra ne būti platesne organizacija, o sutelkti kovai už tautinę gyvybę (...) LB idėjinis pagrindas yra valia likti lietuvių tautoje ne tik patiems, bet ir jaunąją kartą išauklėti savo tautai.“[15] Istorikė Daiva Simonavičiūtė savo disertacijoje pastebi, kad tolimesnėje PLB veikloje buvo keliami pagrindiniai principai, kuriais privalėjo vadovautis PLB

lyderiai: a) išsaugoti ne partiškumą, b) įtraukti į atsakingus postus jaunimą, c) pagal galimybę plėsti PLB organizacijos struktūrą bei veiklos sritis[16].

Ilgainiui PLB auga: 1958 m. ją sudarė 20 bendruomenių, o 1992 m. – 25 LB, 2003 m. – 35 LB, 2020 m. – 47 LB, 2023 m. – net 55 LB. Augimas siejamas su nauja ir gausia lietuvių išėivijos banga po 1990 m., išplitusia ir po egzotinius kraštus. Tai rodo PLB gyvybingumą ir tai, kad ji savo veiklos maratone, galima pajuokauti, dar labai toli iki finišo. Visiems suprantama, kad PLB bus tol, kol bus lietuvių išėivija, kol bus lietuvių tauta pabirusi šioje planetoje Žemėje. PLB dabar ne tik lietuviybės saugotoja ir propaguotoja, lietuvių tautos užjūriuose telkėja ir koordinatorė (tai buvo ypač svarbu, kai organizacija kūrėsi okupuotos Lietuvos sąlygomis), bet ir Lietuvos valdžios talkininkė, patarėja. Tačiau laikai keičiasi, globalizacijos pavojai paliečia ir PLB. Nepaisant to, būtina išlaikyti svarbiausius, fundamentaliuosius tikslus ir uždavinius. Kad yra pokyčių, iliustruoja vienas esminis pavyzdys, kurį tikslinga priminti. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, PLB politinis tikslas – kovoti dėl Lietuvos laisvės – pakito į kitą tikslą – į pagalbą Lietuvai (tai nusprendė 1997 m. IX Seimas, pataisęs Konstituciją). Turimi gausūs faktai aiškiai rodo, kad kelis dešimtmečius PLB sėkmingai talkino stiprinant Lietuvą, jos institucijas, teikė reikšmingą finansinę ir materialinę paramą tautiečiams Lietuvoje. Regis, daugiau kaip prieš 10 metų, bendraudamas su mūsų išėiviais, sakiau, kad Lietuva, jos žmonės išėivijai labai dėkingi už tą paramą. Bet tokia parama dabar jau Lietuvai nėra būtina, Lietuva pati save apsirūpina. Suprantama, jeigu išėivija nori, niekas jai nedraudžia Lietuvoje remti draugijas, švietimo ir auklėjimo įstaigas, jaunimą ir pan. Yra visiška pasirinkimo laisvė.

Bet dabar yra tokie laikai, kai Lietuva jau gali ir turi išėivijai padėti, ne tik pinigais, remdama kultūrą, bet ir, labai to tikiuosi, įgyvendindama teisę turėti dvigubą pilietybę. Turimus ir kaupiamus finansinius išteklius meskite savo poreikiams, ypač stiprindami lietuviybę savo bendruomenėse ir įamžindami savo veiklą leidiniais ir monografijomis. Ieškokite naujų būdų ir formų, kaip suaktyvinti lietuvišką jaunimą užsienyje ir prie lietuviybės arčiau pritraukti lietuvių kilmės amerikiečius, britus, brazilus, vokiečius, australus ir kt. Neužmirškite ir naujų išėivių, kurie nedalyvauja bendruomenių veiklose, artinkite juos prie savęs. Suprantu, kad tai nėra lengva. Bet jei to nedarysime, tai nieko ir nebus. Judėti reikia bent po truputi, pagal principą *step by step*. Tokios pozicijos laikėsi ir PLB kūrėjai.

Noriu prašyti, kad aktyviau prisidėtumėte prie lietuviško paveldo, ypač senojo

(ankstesnių kartų išeivių dokumentų, atributikos ir pan.), ieškojimo ir išsaugojimo. (Tuo klausimu šių metų birželio 27 d. skaičiau pranešimą Archyvų konferencijoje Kaune). Neužmirškite ir savo veiklos įamžinimo – kruopščiai rinkite visą medžiagą apie save savo bendruomenės archyvui. Ta medžiaga, atsakingai pažymiu, bus neįkainuojamos vertės tyrinėtojams ir jūsų įpėdiniams bendruomenėse. Bet štai politinis klausimas vėl naujai iškyla – Lietuvai egzistuoja realios grėsmės iš Rytų. Šioje srityje PLB turi galimybę ryškiau pasirodyti – aktyviau judinti savo šalių politikus, vyriausybes, visuomenes, rašydama raštus bei susirinkimų rezoliucijas ir pasakodama apie iškilusius pavojus mažoms, nepriklausomoms Baltijos šalims. Aktyviau bendradarbiauti su latvių, estų, lenkų ir ukrainiečių diasporą telkiant materialinę paramą kovojančiai Ukrainai, kuri yra skydas mums Lietuvoje prieš potencialų okupantą.

Palinkėjimas mūsų išeiviams – toliau išlikite aktyvūs lietuviai, ko ir norėjo PLB kūrėjai ir lyderiai. Būkite Lietuvos ir lietuvių tautos ambasadoriai savo gyvenamose šalyse, būkite stiprūs savo srities profesionalai. Turtėkite, nes jeigu jūs būsite turtingi, turtingesnė bus ir lietuvių tauta, Tėvynė. Vežkite savo atžalas į Lietuvą ilgesniam laikui, organizuokite lietuvių kilmės užsieniečių ekskursijas į jų senelių gimtinę. Sakoma, kad pasaulyje gali būti iki 4-5 milijonų lietuviškos kilmės užsieniečių. Koks tai tautos ekonominis, politinis potencialas! Tik jūs, naujoji išeivija, geriausiai ir greičiausiai galite prie jų prieiti, sudominti juos jų kilme ir, nors dalelę jų, ištirpusių mūsų tautiečių, pritraukti prie tautos kamieno. Ir tarp jų yra jaučiančių stiprius sentimentus savo senelių ir prosenelių gimtinei! PLB – tai tautos turtas, kurį reikia puoselėti, saugoti ir remti, tai lietuviybės variklis už Lietuvos sienų.

Projektas „Pasaulio Lietuva.“

Jei norėtumėte publikuoti straipsnį prašome nekeisti straipsnio pavadinimo, nurodyti informacijos šaltinį, autorių ir projekto pavadinimą.

- [1] Skirius Juozas. *Lietuvos valdžios ryšiai su JAV lietuviais 1926-1940 metais: suartėjimo kelių paieškos*. Vilnius: LEU leidykla, 2016, p. 451.
- [2] *Ten pat*, p. 326-374.
- [3] Plačiau žr.: Bartusevičius Vincas. *Lietuviai DP stovyklose Vokietijoje 1945-1951*. Vilnius: Versus aureus, 2012, 608 p.
- [4] *Ten pat*, p. 510.
- [5] Aleksandravičius Egidijus. *Karklo diegas. Lietuvių pasaulio istorija*. Vilnius: Versus aureus, 2013, p. 446.
- [6] Simanavičiūtė Daiva. *Pasaulio lietuvių bendruomenės raida XX a. 5-8 dešimtmečiuose*. Daktaro disertacija. Humanitariniai mokslai, istorija (05H). Kaunas, 2008, p. 43-44.
- [7] *Pasaulio lietuvių bendruomenė 1949-2003*. Sudarytoja ir mokslinė redaktorė Vitalija Stravinskienė. Vilnius: Artlora, 2004, p. 34.
- [8] Bartusevičius Vincas, p. 511.
- [9] Maldeikis Petras. *Mykolas Krupavičius*. Chicago: Draugas, 1975, p.325.
- [10] *Ten pat*, p. 324.
- [11] Krupavičius Mykolas. *Pasaulio Lietuvių Bendruomenės keliu*. Pfullingen, 1950, p. 34.
- [12] *Ten pat*.
- [13] *Ten pat*, p. 7.
- [14] Maldeikis Petras, p. 332.
- [15] *Pasaulio lietuvių bendruomenė 1949-2003*, p. 35.
- [16] Simanavičiūtė Daiva, p. 69.